

Aysel İlqar qızı BƏDƏLZADƏ

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetinin doktorantı

**POSTSƏNAYE CƏMİYYƏTİNDƏ RƏQƏMSAL İQTİSADİYYATA TRANSFORMASI-
YANIN NƏZƏRİ MƏSƏLƏLƏRİ****Xülasə**

Tədqiqatın məqsədi müasir dövrdə postsənaye cəmiyyətində rəqəmsal iqtisadiyyata transformasiyanın nəzəri məsələlərinin araşdırılmasından ibarətdir. Postsənaye cəmiyyətinin inkişaf prinsipləri və xüsusiyyətləri təhlil olunmuşdur. Postsənaye cəmiyyətində rəqəmsal iqtisadiyyatla bağlı transformasiyaların mahiyyəti açıqlanmışdır. Müasir dövrün çağırışları nəzərə alınmaqla, postsənaye cəmiyyətində rəqəmsal iqtisadiyyata transformasiyanın nəzəri məsələləri ümumiləşdirilmişdir.

Tədqiqatın metodu olaraq bir sıra metodlardan: abstraksiya, deduksiya, induksiya, analiz, sintez və ümumiləşdirmə metodlarından istifadə olunmuşdur. Eyni zamanda, postsənaye cəmiyyətində rəqəmsal iqtisadiyyata transformasiyanın nəzəri yanaşmaları üzrə müxtəlif tədqiqatçıların elmi əsərlərinə istinad olunmuşdur.

Tədqiqatın nəticələri baxımından, məqalədə alınmış elmi-praktiki nəticələrdən postsənaye cəmiyyətində rəqəmsal iqtisadiyyata transformasiyanın nəzəri aspektlərinə müasir baxışın formalaşdırılması və ümumiləşdirmələr aparılmışdır.

Açar sözlər: postsənaye cəmiyyəti, rəqəmsal iqtisadiyyat, rəqəmsal transformasiyalar, rəqəmsal transformasiyaların nəzəri aspektləri, rəqəmsal mexanizmlər, postsənaye cəmiyyətinin transformasiya problemləri.

UOT: 331:331.5.024.5:336.531.2**JEL:** L96; O38; L52; O25**DOI:** <https://doi.org/10.54414/SUUM1466>**Giriş**

Rəqəmsal iqtisadiyyat müasir cəmiyyətin inkişafında əsas tendensiyalardan biri olmaqla bərabər, milli iqtisadiyyatların və bütövlükdə dünya iqtisadiyyatının innovativ inkişafının nəticəsi hesab olunur. Rəqəmsal iqtisadiyyat postsənaye cəmiyyətində informasiya, bilik və elmi inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevrilmişdir. Hesab edirik ki, yeni iqtisadiyyat paradigmasının formalaşmasında müxtəlif istiqamətləri nəzərə almaqla “rəqəmsal iqtisadiyyat” terminini ən dolğun və geniş şəkildə müəyyənləşdirmək olar. Elmi mənbələrdə “rəqəmsal iqtisadiyyat” termininin ilk dəfə 1995-ci ildə yarandığı qeyd olunur. Bu termini amerikalı kompüter alimi Massaçusets Universitetindən Nikolas Neqroponte təqdim edib və elmi leksionda istifadə edib. İqtisadi inkişafın nəzəri və metodoloji əsaslarının hazırkı inkişafı mərhələsində bu termin bütün dünyada geniş istifadə olunur və dinamik şəkildə təkcə peşəkar iqtisadçıların, maliyyəçilərin, menecerlərin,

marketoloqların deyil, habelə sahibkarların, siyasətçilərin, jurnalistlərin digər sahələr üzrə peşəkar mütəxəssislərin normativ leksionuna daxil olmuşdur [1, s.207]. Rəqəmsal iqtisadiyyat III sənaye inqilabından IV sənaye inqilabına keçidi əks etdirir. Bəzən rəqəmsal inqilab adlandırılan üçüncü sənaye inqilabı XX əsrin sonlarında elektron və mexaniki cihazlardan rəqəmsal texnologiyalara keçidlə müşahidə edilən dəyişikliklərə aiddir. Dördüncü sənaye inqilabı rəqəmsal inqilaba əsaslanır və rəqəmsal iqtisadiyyatın intensiv inkişafı üçün birbaşa əsaslar yaradır.

Müasir dövrdə elmi ədəbiyyatda rəqəmsal iqtisadiyyatın müəyyənləşdirilməsinə bir çox yanaşmalar ortaya çıxıb. Rəqəmsal iqtisadiyyatın müxtəlif təriflərini sistemləşdirən R.Hiks və R.Buxt bu kateqoriyaya yanaşmaları müəyyənləşdirmişlər: resurs əsaslı yanaşma: rəqəmsal iqtisadiyyat onun əsasını təşkil edən texnologiyalara, informasiya və insan resursla-

rına, onların İKT-dən istifadə nəticəsində yaranan bilik və yaradıcılıqlarına əsaslanır); prosesin yanaşması: rəqəmsal iqtisadiyyat müəyyən biznes əməliyyatlarını reallaşdırmaq məqsədilə texnologiyadan istifadəni nəzərdə tutur; struktur yanaşma: geniş mənada iqtisadiyyatda transformasiya proseslərinə təsir göstərir; biznes yönümlü yanaşma: bu yanaşma struktur və proses yanaşmaların kəsişməsində aralıq mövqe tutur. Yeni yaranan biznes modellərini, məsələn, elektron ticarəti və şəbəkə biznesini nəzərdən keçirir [2, s.166]. A.A. Zvereva, J.S. Belyaev və K. Soxaq da rəqəmsal iqtisadiyyatın mahiyyətinə yanaşmaları müəyyənləşdirmişdir: klassik yanaşma – bu yanaşmaya əsasən rəqəmsal iqtisadiyyat rəqəmsal texnologiyalara əsaslanan iqtisadiyyatdır və yalnız elektron mal və xidmətlər sahəsini xarakterizə edir; genişlənmiş yanaşma - bu yanaşma rəqəmsal iqtisadiyyat və rəqəmsallaşma arasında əlaqəni müəyyənləşdirir. Rəqəmsal iqtisadiyyat elə bir iqtisadi istehsalıdır ki, bu, rəqəmsal texnologiyalardan istifadəni nəzərdə tutur, keyfiyyətə yeni tip İKT-yə əsaslanan, müasir sənaye və sosial həyatın bütün sahələrini əhatə edən və transformasiya edən iqtisadiyyat kimi xarakterizə olunur [3, s.1051].

Postsənaye cəmiyyətində rəqəmsal iqtisadiyyata transformasiyanın nəzəri aspektlərinin tədqiqi

Ümumən, rəqəmsal iqtisadiyyatın qurulması baxımından planlı və bazar olmaqla iki əsas yanaşma var. Hazırda bütün rəqəmsal iqtisadiyyat strategiyaları bu yanaşmaların birləşməsidir. Rəqəmsal iqtisadiyyatın qurulmasına bazar yanaşması dövlətin optimal şərait, o cümlədən rəqəmsal iqtisadiyyat baxımından əlverişli mühit yaradılmasını, bununla da şirkətləri yeni sektora daxil olmağı həvəsləndirməyi nəzərdə tutur. Dövlət infrastrukturunun tədricən inkişafını və təsərrüfat subyektlərinin bu sektora uyğunlaşmasını nəzərdə tutan yanaşma planlı yanaşmanı əks etdirir. Ənənəvi istehsal və xidmət sahələrinin modernləşdirilməsi, ticarət və satınalmanın təşkili, əlaqəli maliyyə və logistika funksiyaları, informasiya texnologiyalarının yayılması və iqtisadi proseslərin rəqəmsallaşması nəticəsində

istehlak modellərində dəyişikliklər yeni bazarların və bazar şəraitinin yaranmasına zəmin yaradır.

Rəqəmsal iqtisadiyyatın əsasını genişzolaqlı rabitə şəbəkələri, rəqəmsal platformalar, bulud xidmətləri, məlumat mərkəzləri və digər texnoloji resurslar daxil olmaqla inkişaf etmiş rəqəmsal infrastruktur təşkil edir. Bu infrastruktur rəqəmsal resurslara və xidmətlərə çıxışı təmin edir ki, bu da iqtisadi inkişafı stimullaşdırır və bazar iştirakçıları arasında qarşılıqlı əlaqəni asanlaşdırır. Rəqəmsal iqtisadiyyat şirkətlərdən və təşkilatlardan rəqəmsal texnologiyaların verdiyi yeni imkanlara uyğun olaraq biznes proseslərinə və strategiyalarına yenidən baxmağı tələb edir [4, s.93].

Rəqəmsal transformasiya kimi tanınan bu proses səmərəliliyi, rəqabət qabiliyyətini və dəyişən bazar şərtlərinə uyğunlaşma qabiliyyətini artırmaq məqsədilə rəqəmsal alətlərin və iş üsullarının qəbulunu nəzərdə tutur.

Süni intellekt texnologiyalarından geniş istifadə, sosial şəbəkələrin sürətli inkişafı, genişzolaqlı internetə çıxışın sadələşməsi, smartfonların sayının getdikcə artması müasir dünyanı dəyişib. Bütün dünyada kommersiya və qeyri-kommeriya təşkilatların rəqəmsal transformasiyası yeni informasiya və rəqəmsal texnologiyaların inkişafına və fəal şəkildə yayılmasına cavabdır. Hazırda rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsində əsas məqsədi və üstünlüyü rəqəmsal texnologiyaların istifadəsi hesabına mal və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi yolu ilə əhalinin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasıdır [5, s.50].

Rəqəmsal iqtisadiyyatın mahiyyətini və onun fəaliyyət göstərməsinin əsas altsistemlərini dərk etmək üçün müasir elmi yanaşmaları tədqiq və təhlil etməklə belə bir faktı qeyd edə bilərik ki, bu kateqoriya rəqəmsal informasiyanın kompleks və hərtərəfli istifadəsi prinsipləri əsasında yaradılmış maddi və qeyri-maddi rəqəmsal məhsulların istehsalı, paylanması və istehlakı prosesində insanların və cəmiyyətin dinamik və intensiv davranış sistemidir. Rəqəmsal informasiya rəqəmsal iqtisadiyyatın alt sektorları sistemində yaradılır və son, aralıq istehlakçılar - müxtəlif hüquqi formalı təşkilatlar, müəssisələr, firmalar və şirkətlər tərəfindən istehlak olunur. Rəqəmsal iqtisadiyyat qeyri-maddi rəqəmsal məhsulların

istehsalı üçün qeyri-məhdud resurslara, texnologiyalara malik ola bilər, həmçinin qeyri-maddi rəqəmsal informasiyaya olan qeyri-məhdud ehtiyacları ödəməyə imkan verir.

Rəqəmsal iqtisadiyyat rəqəmsal sektorda əsas fəaliyyətləri və İKT-nin iqtisadiyyata geniş tətbiqini, eləcə də bu və ya digər şəkildə İKT ilə bağlı bütün iqtisadi fəaliyyətləri əhatə edir. Bununla belə, “rəqəmsal iqtisadiyyat” və “iqtisadiyyatın rəqəmsallaşdırılması” anlayışlarının eyniləşdirilməsi tamamilə düzgün deyil. Əgər rəqəmsal iqtisadiyyat rəqəmsal texnologiyalar və rəqəmsal infrastruktur əsasında formalaşan iqtisadiyyatı nəzərdə tutursa, rəqəmsallaşma ənənəvi iqtisadiyyatın rəqəmsal iqtisadiyyata çevrilməsi prosesi kimi başa düşülməlidir. İqtisadiyyatın rəqəmsallaşması rəqəmsal texnologiyaların inkişafının obyektiv prosesidir və bu proses nəticəsində rəqəmsal iqtisadiyyat formalaşır.

Rəqəmsallaşma iş və istehsal proseslərinin avtomatlaşdırılmasına və təkmilləşdirilməsinə deyil, müəssisənin bütün biznes modelinin dəyişdirilməsinə yönəlib. Avtomatlaşdırma istehsalı təkmilləşdirir, lakin müəssisədə biznesin aparılması üsulu dəyişmir və rəqəmsal transformasiya ilə məhsulun özü, müştəri ilə təchizatçılar arasındakı münasibətlər və şirkətin özünün mövqeyi dəyişir.

Rəqəmsal iqtisadiyyat ənənəvi iqtisadiyyatdan fərqlənir ki, burada ən önəmli cəhətlərdən biri virtual aləmdə mövcud olan malların praktiki olaraq tükənməz olması və bir çox xidmətlərin anında təqdim oluna bilməsidir. Rəqəmsal irəliləyişlərin istifadə sürəti, səviyyəsi və miqyası həyat keyfiyyətinə və sosial-iqtisadi artım və inkişaf sürətinə önəmli dərəcədə təsir göstərir [6, s.132]. Müasir ənənəvi iqtisadiyyatda keyfiyyət dəyişiklikləri baş verir ki, bu da ən son İKT-nin intensiv inkişafı ilə izah olunur.

Rəqəmsal iqtisadiyyat bazarların və məhsulların təbiətini, onların necə istehsal ediləcəyini, çatdırılacağını, insan kapitalına olan ehtiyacları dəyişir. O, həmçinin şirkətlərə yeni texnologiyalara, ideyalara, bazarlara, idarəetmə və biznes modellərinə çıxış imkanını verir, məhsuldarlığı artırır ki, bütün bu proseslər nisbətən ucuz başa gəlir [7, s.657].

Rəqəmsal iqtisadiyyat insanların və şirkətlərin davranışında müəyyən dəyişikliklərə gətirib çıxarır ki, bunların əsaslarına daxildir:

1. Təhlil və qiymətləndirmə məqsədilə mövcud məlumatların həcmünün artması ilə əlaqədar baş verən istehlakçı və istehsalçıların davranışlarının rasionallaşdırılması.

2. İnformasiyanın asimmetriyasının artması ilə əlaqədar təsərrüfat subyektlərinin davranışının mürəkkəbləşməsi.

3. Kommunikasiya texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi nəticəsində yaranan təsərrüfat subyektləri arasında qarşılıqlı əlaqənin sürətləndirilməsi.

4. İqtisadi qərarların qəbul edilməsində kritik amil kimi informasiyanın təsirinin önəmli dərəcədə artması. Rəqəmsal iqtisadiyyatda insan kapitalı - informasiya texnologiyaları, məlumat analitikası, kibertəhlükəsizlik və digər əlaqəli sahələrdə bacarıqlara malik mütəxəssislər önəmli rol oynayır. Rəqəmsal sahədə bacarıq və səriştələrin inkişafı müasir əmək bazarının tələblərinə uğurla uyğunlaşmanın açarına çevrilir. Rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı həmçinin məlumatların qorunmasını, məxfiliyini, təhlükəsizliyini və rəqəmsal texnologiyalardan etik istifadəni təmin edən müvafiq tənzimləyici çərçivələri tələb edir. Effektiv tənzimləmə rəqəmsal bazar iştirakçıları arasında etimadın inkişafına kömək edir və rəqəmsal iqtisadiyyatın davamlı inkişafına kömək edir. Rəqəmsal iqtisadiyyat müasir iqtisadi fəaliyyətin vacib aspektidir, cəmiyyətin bütün sahələrinə təsir göstərir və daimi inkişaf və yeni texnoloji çağırışlara və imkanlara uyğunlaşma tələb edir. Rəqəmsal iqtisadiyyat maliyyə xidmətlərinin mənzərəsini də dəyişir.

Rəqəmsal iqtisadiyyat rəqəmsal kompüter texnologiyalarının inkişafı ilə bilavasitə əlaqəli fəaliyyətdir ki, bura müxtəlif onlayn xidmətlər, elektron ödənişlər, elektron əməliyyatlar və s. daxildir. İqtisadiyyatın 2 növlə təmsil olunan rəqəmsal sektoru var. Bunlardan birincisi, mikroçiplərin istehsalı, kompüter təkmilləşdirilməsi və istehlak elektronikasısı ilə təmsil olunan elektronika sənayesidir. İkinci növ, keyfiyyət və rəqəmsal texnologiya sahəsində xidmətlər göstərən şirkətləri, həmçinin rəqəmsal istehsal vasitələrindən istifadəni, yəni məlumatların qorunması, saxlanması və idarə edilməsini nəzərdə tutur [8, s.431].

Hazırda bir sıra ölkələrdə iqtisadiyyatın rəqəmsal sektorlarının inkişafına yönəlmiş genişmiqyaslı proqramların reallaşdırılmasında dəyişikliklər aparılır ki, bu da elektronika sənayesinin rəqabət qabiliyyətini artırır. Bu gün hər birimiz rəqəmsal texnologiyalardan istifadə edirik, çünki onlar məlumatların ötürülmə sürətinə təsir edir və buna görə fəaliyyətimizin işini asanlaşdırır. İqtisadiyyatın rəqəmsallaşdırılması üçün çoxlu sahə və sektorlar mövcuddur. Xüsusilə, sahələr üzrə rəqəmsal iqtisadiyyatı belə elementlərə bölmək olar:

- ✓ rəqəmsal istehsal sektoru;
- ✓ rəqəmsal qeyri-istehsal sektoru (xidmətlərin rəqəmsallaşdırılması).

Sektorlar üzrə rəqəmsal iqtisadiyyat aşağıdakı elementlərlə sistemləşdirilə bilər:

- dövlət rəqəmsal iqtisadiyyat sektoru;
 - özəl rəqəmsal iqtisadiyyat sektoru;
 - xarici rəqəmsal iqtisadiyyat sektoru.
- Rəqəmsal iqtisadiyyat rəqəmsallaşma səviyyələri üzrə sistemləşdirilə bilər:
- rəqəmsallaşmanın aşağı səviyyədə olduğu iqtisadiyyat;
 - orta rəqəmsallaşma səviyyəsinə malik iqtisadiyyat;
 - rəqəmsallaşmanın yüksək səviyyəsinə malik iqtisadiyyat.

Rəqəmsal iqtisadiyyat rəqəmsal kompüter texnologiyalarının inkişafı nəzərə alınmaqla informasiya məlumatlarının yaradılması, emalı, saxlanması və ötürülməsinin köklü innovativ üsullarına əsaslanır. Rəqəmsal iqtisadiyyatın mahiyyəti və əhəmiyyəti iştirakçılar arasında böyük həcmdə elektron məlumat mübadiləsi mexanizminin sürətləndirilməsində və gündəlik proseslərin sadələşdirilməsindədir. Rəqəmsal iqtisadiyyat cəmiyyətin inkişafına müsbət təsir göstərir və əlaqələrin bütün iştirakçıları üçün əməliyyatların rahatlığını artırır.

Rəqəmsal iqtisadiyyatın üstünlükləri çoxdur:

1. Fiziki və hüquqi şəxslərin istənilən xidməti əldə etmə prosesinin sadələşdirilməsi.
2. Yeni startap tendensiyaların, ideyalarının, sənayələrin yaranması.
3. Onlayn ticarət vasitəsilə biznes xərclərinin azaldılması.
4. Biznesin şəffaflığının təmin edilməsi.

5. Yerli istehsalın rəqabət qabiliyyətinin artırılması, biznesin coğrafiyasının genişləndirilməsi.

6. Müştəri ehtiyaclarına diqqətin artırılması və s.

İqtisadiyyatın rəqəmsallaşdırılması bir çox üstünlüklərə malik olmasına baxmayaraq, onun mənfi cəhətləri də var. Rəqəmsal iqtisadiyyatın əsas problemi qanunvericiliyin bəzi sahələrində hüquqi məhdudiyətlərlə və informasiya sızması ilə bağlıdır. İqtisadiyyatın rəqəmsallaşdırılmasının əsas çatışmazlıqlarına daxildir:

1. Fırıldaqçılıq səviyyəsinin artması – rəqəmsallaşmanın tətbiqi müəyyən fırldaqçılıq hərəkətləri yaranmasına gətirib çıxarır ki, bunun qarşısını informasiya təhlükəsizliyi təmin edilməklə alınə bilər.

2. İşsizliyin artması - yeni iş yerləri və peşələrin yaranması fonunda digər ixtisaslar öz aktuallığını itirərək keçmişə çevrilir.

3. Rəqəmsal uçurum – bu, onu nəzərdə tutur ki, hamı üçün rəqəmsallaşma əlçatan deyil.

4. Rəqəmsal köləlik – bu, onu nəzərdə tutur ki, istifadəçi internetdə aktiv şəkildə ünsiyyət qurmağa başlayan andan onun həmin vasitədən istifadəsinə asılılığı artırır ki, bu da onun azadlığının azalması ilə nəticələnir.

Deməli, dünya bazarının bütün sektorlarında sürətlə inkişaf edən və tez bir zamanda qabaqcıl texnologiyaların inkişafı ilə birlikdə pul müqabilində əmtəə ticarətinin əsas növünə çevrilə bilən yeni iqtisadi münasibətlər tipi rəqəmsal iqtisadiyyat hesab olunur. Yeni texnologiyaların inkişafı və təkmilləşdirilməsi o qədər sürətlə gedir ki, köhnə texnologiyalarla ayaqlaşmaq sadəcə mümkün deyil.

Postsənaye cəmiyyətində rəqəmsal iqtisadiyyata transformasiyanın aktual məsələləri və prioritetləri

Rəqəmsal iqtisadiyyat, qeyri-maddi fəaliyyətin müəyyən xüsusiyyətlərinin olması səbəbindən klassik iqtisadiyyata xas olan məhdudiyətləri aradan qaldırmağa imkan verir. Məhdudiyətlərin aradan qaldırılması aşağıdakı elmi faktlarla ifadə edilə bilər:

- maddi məhsullar bir neçə nəfər tərəfindən istifadə edilə bilməz, rəqəmsal məhsullar üçün belə bir maneə yoxdur, onları qeyri-

maddi rəqəmsal informasiyanın potensial istehlakçıları arasında yaymaq və köçürmək olar;

- maddi formada olan məhsullar istifadə zamanı aşınmaya məruz qalır, rəqəmsal məhsullar isə əsas fiziki xüsusiyyətlərini itirmir. Buna baxmayaraq, rəqəmsal məhsulların müəyyən köhnəlmə meyilləri ola bilər və buna görə rəqəmsal texnologiyalar istismar zamanı təkmilləşdirilə bilər;

- rəqəmsal qeyri-maddi əmtəə və xidmətlər bazarları adi pərakəndə ticarət obyektlərinə xas olan məkanın ölçüsünə, çeşidlərin həcminə və habelə, eyni vaxtda xidmət göstərilən müştərilərin sayına məhdudiyyətlərin qarşısını almağa imkan verir.

İqtisadçılar və sahibkarlar rəqəmsal iqtisadiyyatın internet iqtisadiyyatından daha mürəkkəb və inkişaf etmiş olduğunu iddia edirlər. Rəqəmsal iqtisadiyyata aid əsas komponentlərə daxildir:

1. **İnfrastruktur:** bu rəqəmsal iqtisadiyyatın texniki əsasıdır ki, buraya kompüter avadanlığı, proqram təminatı, telekommunikasiya şəbəkələri, bulud texnologiyaları və rəqəmsal formada məlumatların işlənməsi üçün zəruri olan digər texnologiyalar daxildir.

2. **Elektron biznes əməliyyatları:** Bunlar kompüter şəbəkələri vasitəsilə reallaşdırılan işgüzar qarşılıqlı əlaqə prosesləridir. Buraya e-poçt, elektron sənəd mübadiləsi, rəqəmsal imzalar və biznes subyektləri arasında qarşılıqlı əlaqənin digər virtual vasitələri daxil ola bilər.

3. **Elektron ticarət:** Bütün əlaqəli əməliyyatlar və biznes prosesləri daxil olmaqla, internet üzərindən mal və xidmətlərin satışı və alınması prosesidir. Buraya onlayn mağazalar, ödəniş sistemləri, musiqi, videolar, proqram təminatı, bulud xidmətləri və onlayn alına bilən digər məhsullar kimi rəqəmsal mal və xidmətlər daxildir.

Ümumilikdə, bu üç komponent bir-biri ilə bağlıdır və bir-birindən asılıdır, rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı üçün əsas yaradır və biznes və istehlakçılar üçün yeni imkanlar yaradır.

Rəqəmsal iqtisadiyyatın əsasını müəyyən dərəcədə hiperəlaqə təşkil edir ki, bu da insanlar, təşkilatlar və maşınlar arasında artan qarşılıqlı əlaqə deməkdir. Hiperəlaqə internetin, mobil texnologiyaların və əşyaların internetinin inkişafının nəticəsidir ki, bu da quraşdırılmış ser-
verlərdən gələn məlumatları toplaya və mübadilə edə bilər. Beləliklə, rəqəmsal iqtisadiyyat əşyaların interneti, hiper əlaqə, simsiz şəbəkələr, mobil cihazlar və sosial şəbəkələr üzərində fəaliyyət göstərir. Əşyaların interneti insan müdaxiləsi olmadan bir-biri ilə və ya xarici mühitlə qarşılıqlı əlaqədə ola bilən obyektlər və ya əşyalar əsasında yaradılmış şəbəkədir. Burada mühüm məqam məlumat ötürə bilən cihazların müstəqilliyidir. Əşyaların internetinin məqsədi bütün fəaliyyət sahələrində prosesləri avtomatlaşdırmaq və onlarda insanın iştirakını aradan qaldırmaqdır. Digər texnologiyalardan fərqli olaraq, əşyaların interneti texnologiyası artıq istehlak bazarında və istehsalatda geniş istifadə olunur. Əşyaların internetindən gözlənilən nəticə insan əməyinin istifadəsini minimuma endirməkdir.

Rəqəmsal iqtisadiyyat biznesin inkişafı üçün bir çox imkanlar təqdim edir, habelə risk amillərinə diqqət yetirməyi və təhlükəsizliyin və şəffaflığın təmin edilməsi ilə innovasiyaların balanslaşdırılması ehtiyacını tələb edir. Rəqəmsal biznes proseslərini, şirkətlər və müştərilər arasında qarşılıqlı əlaqələri, eləcə də bütövlükdə iqtisadi inkişaf dinamikasını dəyişir. Onun gəlişi ilə şirkətlər, hökumətlər və bütövlükdə cəmiyyət üçün bir sıra yeni imkanlar və problemlər ortaya çıxır. Rəqəmsal iqtisadiyyata uğurla inteqrasiya etmək üçün şirkətlər daim yeniləməyə və uyğunlaşmağa, rəqəmsal texnologiyalara sərmayə qoymağa, işçilərini öyrətməyə və kibertəhlükəsizliyi təmin etməyə hazır olmalıdırlar. Dövlətlər də öz növbəsində müvafiq rəqəmsallaşma strategiyaları hazırlamalı, innovasiyaları dəstəkləməli və əhalinin bütün təbəqələri üçün rəqəmsal texnologiyalara çıxışı təmin etməlidir. Rəqəmsal iqtisadiyyat biznesin və bütövlükdə cəmiyyətin böyüməsi və inkişafı baxımından böyük imkanlar açır. Yeni iqtisadi paradigmanın üstünlüklərindən maksimum yararlanmaq üçün onun bütün aspektlərini diqqətlə nəzərdən keçirmək, riskləri və imkanları nəzərə almaq, davamlı və inklüziv rəqəmsal inkişafa çalışmaq vacibdir.

Nəticə

Beləliklə, rəqəmsal iqtisadiyyatın nəzəri əsaslarının tədqiqi nəticəsində gəldiyimiz qənaətə görə, rəqəmsal transformasiya

əmtələrin istehsalı, paylanması, mübadiləsi və istehlakı ilə bağlı iqtisadi münasibətlərdə obyektiv zəruri, sistemli dəyişiklikdir:

- Rəqəmsal transformasiya rəqəmsal infrastrukturadan və informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə fərdlərin ehtiyaclarının maksimum şəkildə ödənilməsinə müəyyənləşdirir;

- Rəqəmsal iqtisadiyyatın bir xüsusiyyəti mal və xidmətlərin yaradılması, yayılması və mübadiləsi prosesinin bütün iştirakçıları arasında qarşılıqlı əlaqənin səmərəliliyini artırmaqdır;

- Bu transformasiyanın əsasını istehsalçı və istehlakçıların qarşılıqlı əlaqədə olan ehtiyaclarına cavab verən rəqəmsal mühit təşkil etməlidir;

- Bu dəyişikliklərin məqsədi iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişafının davamlılığının və şirkətlərin rəqabət qabiliyyətinin artırılması, eləcə də həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsidir və s.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Бейсембай, Е. Цифровая экономика как фундаментальная основа интенсивного развития постиндустриального общества / Е. Бейсембай // Вестник Карагандинского университета. Серия: Экономика. – 2019. – Т. 96, № 4, – с. 207-219.

2. Бухт, Р. Определение, концепция и измерение цифровой экономики / Р. Бухт, Р. Хикс // Вестник международных организаций: образование, наука, новая экономика. – 2018. – Т. 13, № 2, – с. 143-172.

3. Зверева, А.А., Беляева, Ж.С., Сохаг, К. Влияние цифровизации экономики на благосостояние в развитых и развивающихся странах // Экономика региона. – 2019. — Т. 15, вып. 4, –с. 1050-1062.

4. Каманов, Д.В. Цифровая трансформация отраслей экономики / Д.В. Каманов, В.И. Серова // Цифровое общество: образование, экономика, технологии: Сборник материалов II Международной научно-практической конференции. В 2-частях, – Новокузнецк, – 22 марта 2024, – с. 91-95.

5. Əliyev, T.Q. Rəqəmsal iqtisadiyyat: məhiyyəti və inkişaf perspektivləri. Audit, – 2022. 1 (35), – s.46-53.

6. Kravchenko, E.V. Review of theoretical approaches to defining the essence of the digital economy / E.V. Kravchenko, M.V. Glotova // Trade, Service, Food Industry. – 2021. – Vol. 1, No. 2, – p. 128-135.

7. Османов, И.О., Шайбакова, Э.Р. Преимущества цифровой экономики. “Информационная сәмиуәтində iqtisadiyyatın davamlı inkişaf problemləri” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Sumqayıt Dövlət Universiteti, – 16-17 dekabr, – s.657-661.

8. Мандрик, К.Т. Экономическая значимость цифровой экономики / К.Т. Мандрик // Национальные экономические системы в контексте формирования глобального экономического пространства: Сборник научных трудов, – Симферополь, 02 апреля 2021. – с. 431-433.

АЙСЕЛЬ Ильгар гызы БАДАЛЗАДЕ

Докторант Азербайджанского Государственного Университета Нефти и Промышленности

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПЕРЕХОДА К ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ В ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОМ ОБЩЕСТВЕ

Резюме

Цель исследования – является рассмотрение теоретических вопросов перехода к цифровой экономике в постиндустриальном обществе в современную эпоху. Проанализированы принципы развития и особенности постиндустриального общества. Раскрыта суть преобразований, связанных с цифровой экономикой в постиндустриальном обществе. С учетом вызовов современной эпохи обобщены теоретические вопросы перехода к цифровой экономике в постиндустриальном обществе.

В качестве методов исследования - использовался ряд методов: абстрагирование, дедукция, индукция, анализ, синтез, обобщение. При этом были сделаны ссылки на научные труды различных исследователей, посвященные теоретическим подходам к трансформации цифровой экономики в постиндустриальном обществе.

Целью статьи с точки зрения результатов исследования - является формирование современного взгляда и обобщение теоретических аспектов перехода к цифровой экономике в постиндустриальном обществе на основе полученных научных и практических результатов.

Ключевые слова: *постиндустриальное общество, цифровая экономика, цифровые трансформации, теоретические аспекты цифровых трансформаций, цифровые механизмы, проблемы трансформации постиндустриального общества.*

Aysel İlgar BADALZADE

Doctoral student of Azerbaijan State Oil and Industry University

THEORETICAL ISSUES OF TRANSITION TO DIGITAL ECONOMY IN POST-INDUSTRIAL SOCIETY

SUMMARY

The purpose of the research is to consider theoretical issues of the transition to a digital economy in a post-industrial society in the modern era. The principles of development and features of a post-industrial society are analyzed. The essence of the transformations associated with the digital economy in a post-industrial society is revealed. Taking into account the challenges of the modern era, theoretical issues of the transition to a digital economy in a post-industrial society are summarized.

As research methods - a number of methods were used: abstraction, deduction, induction, analysis, synthesis, generalization. At the same time, references were made to the scientific works of various researchers devoted to theoretical approaches to the transformation of the digital economy in a post-industrial society.

The purpose of the article from the point of view of the research results is to form a modern view and generalize the theoretical aspects of the transition to a digital economy in a post-industrial society based on the obtained scientific and practical results.

Keywords: *post-industrial society, digital economy, digital transformations, theoretical aspects of digital transformations, digital mechanisms, problems of transformation of post-industrial society.*